

Suvremeni trendovi u metodologiji pranja novca

Jelušić, Lucija

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:976917>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-23**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

Sveučilište u Zagrebu
Pravni fakultet u Zagrebu
Pravni studij

SUVREMENI TRENDVI U METODOLOGIJI PRANJA NOVCA

Diplomski rad

autor: Lucija Jelušić

mentor: prof. dr. sc. Sonja Cindori

Zagreb, rujan 2023. godine

SADRŽAJ

1. UVOD.....	3
2. POVIJEST PRANJA NOVCA.....	4
3. TIPOLOGIJE PRANJA NOVCA.....	6
3.1 TIPOLOGIJE PRANJA NOVCA KOD PRAVNIH OSOBA.....	6
3.1.1 <i>Offshore</i> zone.....	7
3.1.2 Nerezidentni računi.....	10
3.1.3 Fiktivni računi i fiktivni ugovori.....	11
3.1.4 Ulaganje gotovine u financijski sustav.....	12
3.1.5 <i>Front</i> i <i>shell</i> tvrtke.....	13
3.2 TIPOLOGIJE PRANJA NOVCA KOD FIZIČKIH OSOBA.....	14
3.2.1 Krijumčarenje novca.....	14
3.2.2 Transakcije gotovim novcem.....	14
3.2.3 Doznake iz inozemstva.....	15
3.2.4 Mjenjački poslovi.....	16
3.2.5 Kreditna linija.....	16
4. SUVREMENI TRENDVI U PRAKSI PRANJA NOVCA.....	17
4.1 <i>HAWALA</i>	17
4.2 PRANJE NOVCA KROZ TRGOVINU NAKITOM, ANTIKVITETIMA I UMJETNINAMA.....	21
4.3 KRIJUMČARENJE MIGRANATA.....	22
4.4 VIRTUALNE VALUTE.....	25
5. ZAKLJUČAK.....	28
6. LITERATURA.....	29

1. UVOD

Pranje novca definirano je kao prikriivanje podrijetla nezakonito stečenog novca stvaranjem prividnosti njegovog zakonitog pribavljanja. Iako pranje novca kao fenomen postoji još od razdoblja 20. stoljeća, njegova se problematika u sve većoj mjeri aktualizira u današnje doba, s učestalim slučajevima pranja novca u domaćim i međunarodnim okvirima. Do pranja novca može doći u različitim situacijama, na različite načine i u različitom intenzitetu. S tim u vezi važno je istaknuti kako su se s godinama razvile različite tipologije, odnosno metodologije pranja novca.

Pojam tipologije ili metodologije pranja novca se koristi za označavanje različitih tehnika, odnosno načina pranja novca. Nadalje, tehnike pranja novca se razlikuju kod pravnih i fizičkih osoba te ovise o brojnim faktorima: količini novca koja se želi oprati, relevantnom zakonodavstvu, gospodarstvu i financijskom tržištu, fazama kroz koje će novac prolaziti i izabranom načinu djelovanja.¹

Različite tehnike pranja novca razvijaju se s vremenom. U pravilu, perači su ti koji odabiru novi način postupanja u svrhu prikriivanja nezakonitog podrijetla sredstava, što se kasnije proučava kao jedna od aktivnosti kojom dolazi do pranja novca, i naposljetku je kvalificirana kao nova metoda, odnosno tehnika pranja novca. S obzirom na prikupljene podatke o slučajevima pranja novca i tim povodom provedene analize, FATF (*Financial Action Task Force*, dalje u tekstu: **FATF**) u svojim preporukama pokušava opisati nove trendove te dati preporuke za suzbijanje novonastalih rizika, odnosno njihovih novih pojava oblika. Stoga, da bi se nešto smatralo metodom ili tehnikom pranja novca, kako je definirana u relevantnim izvorima, takvo postupanje ponajprije mora postojati u praksi među peračima.

FATF razlikuje tri ključne metode pranja novca: upotreba financijskog sustava – formalno (banke, mjenjačnice) i neformalno (*hawala* sustav), fizičko premještanje gotovine, pranje novca temeljeno na trgovini – skrivanje podrijetla nezakonito stečenog novca u legalnom uvozu i izvozu dobara i usluga.²

FATF u svojim izvješćima, kao i Ured za sprječavanje pranja novca (dalje u tekstu: **Ured**), tijelo nadležno za prevenciju na nacionalnoj razini, osvrće se na stanje na međunarodnoj, odnosno nacionalnoj razini glede slučajeva pranja novca, pružajući uvid u statistiku o aktualnostima s osvrtom na svoj rad u godini na koju se izvješće odnosi. U navedenim izvješćima se nalaze podaci o novorazvijenim tehnikama pranja novca te zastupljenosti već postojećih.

U diplomskom radu ću izložiti, nakon kratkog osvrta na povijesni razvoj pranja novca općenito, osnove ustaljenih metoda pranja novca, kao i metode pranja novca koje spadaju u elastičniju, moderniju definiciju pranja novca, s obzirom na zastupljenost suvremenih trendova prakse pranja novca u odnosu

¹ Cindori, S., (2010), *Sustav sprječavanja pranja novca*; *Narodne novine*, Zagreb str. 21

² <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Methodsandtrends/Trade-basedmoneylaundering.html>

na njih, uzimajući u obzir trendove zastupljene u Izvješću Ureda za sprječavanje pranja novca za 2020. godinu (dalje u tekstu: *Izvješće*), kao i druge trendove zamijećene globalno u suvremenoj praksi.

2. POVIJEST PRANJA NOVCA

Pojam pranja novca velikim dijelom se razvio u Sjedinjenim Američkim Državama, ponajprije u razdoblju 1920ih godina, iako su aktivnosti o kojima danas govorimo kao prvim oblicima pranja novca postojale i puno prije, pa tako povjesničari navode primjere kineskih trgovaca u razdoblju od prije 4000 godina koji su svoju zaradu pretvarali u lako pokretnu imovinu i premještali je izvan države, s obzirom da se trgovanje tada smatralo pohlepom.³

U inicijalnim fazama razvoja pranja novca, isto je vezano za zabranu proizvodnje, točenja i prijevoza alkoholnih pića, odnosno prohibiciju, koja je uvedena u SAD-u 1920. godine stupanjem na snagu 18. amandmana na američki Ustav. Unatoč inicijalnim nastojanjima suzbijanja pijanstva, nemorala i povećanja učinkovitosti radnika na radnom mjestu, proizvela je suprotni učinak te dovela do nezamislivog razvoja kriminala i korupcije.⁴ *Mathers* pojam pranja novca veže uz Al Caponea koji je početkom prošlog stoljeća novac ilegalno zarađen od prodaje alkoholnih pića prikazivao kao prihod ostvaren od brojnih javnih praonica rublja u njegovom vlasništvu u Chicagu.⁵ U takvim javnim praonicama (engl. *laundromat*) koristila se gotovina te je vlastima bilo teško pratiti novac koji ulazi i izlazi iz te vrste poslovanja. Sam pojam pranje novca proizlazi iz tog shvaćanja. Drugačije shvaćanje iznosi *Kochan*, prema kojemu je Capone ulagao ilegalno stečen novac u lance pizzerija i casina na Kubi te ga kasnije prebacio u Švicarsku.⁶

Ipak, danas se *ocem pranja novca* ne naziva Al Capone, već Meyer Lansky, Caponeov suradnik. Lansky je prvi razvio jednu od tehnika pranja novca koristeći se bankovnim računima Švicarske kada je novac fizički slao iz SAD-a u Švicarsku putem dostavljača, položio ga na nekoliko bankovnih računa i potom isti posuđivao, odnosno vraćao natrag u SAD.

Prevladava mišljenje kako je pojam pranja novca populariziran u bitnom za vrijeme afere *Watergate*. Britanski časopis *The Guardian* prvi je upotrijebio pojam pranja novca 1973. godine u članku o aferi predsjednika Nixona. No, tek je 1986. godine u saveznoj državi Washington donesen Zakon o pranju novca koji inkriminira svako neprijavlivanje gotovinskih novčanih transakcija iznad 10.000 dolara.

³ https://www.raverus.hr/Blog/eSPNIFT_Povijest

⁴ <https://www.nacional.hr/pocetak-prohibicije-u-americi-najbizarniji-americki-zakonski-promasaj-na-kojem-su-gangsteri-zaradili-milijune/>

⁵ Mathers, C., (2004), *Crime School: Money Laundering: True Crime Meets the World of Business and Finance*, Key Porter Books Limited, Toronto, Ontario.

⁶ Kochan, N., (2005), *The Washing Machine: Money, Crime & Teror in the Offshore System*, Gerald Duckworth & Co Ltd., London.

Također, 70ih godina 20. stoljeća u Sjedinjenim Američkim Državama počinje sveobuhvatna kampanja protiv nezakonite prodaje i trgovine drogom, popularno nazivana *rat protiv droge*. Tadašnji predsjednik Nixon etiketirao je drogu kao državnog neprijatelja broj jedan.⁷ Ono što je proizašlo iz rastućeg problema distribucije i konzumacije ilegalnih droga, a posljedično i sve razvijenije svijesti o opasnosti takvih aktivnosti, kako u SAD-u tako i općenito u svijetu, je Konvencija Ujedinjenih naroda protiv nezakonitog prometa opojnih droga i psihotropnih tvari iz 1988. godine (dalje u tekstu: **Bečka konvencija**). Bečka konvencija se primarno odnosi na suzbijanje nezakonitog prometa opojnih droga i psihotropnih tvari, ali u nastojanju inkriminacije svih aktivnosti vezanih uz prodaju droga, njene odredbe inkriminiraju i pranje novca do kojeg bi tim povodom moglo doći. Stoga, Bečka konvencija predstavlja i prvi sporazum koji definira preventivne i represivne mjere pranja novca jer je njome uvedena obveza država stranaka Bečke konvencije da kažnjavaju slučajeve pranja novca. Iako se u tom razdoblju kažnjavanje, na koje su države članice povodom ratifikacije Bečke konvencije bile obvezne, odnosilo samo na financiranje aktivnosti vezanih uz prodaju droga (uz širok spektar drugih aktivnosti vezanih uz prodaju droga, npr. proizvodnju, posjedovanje, uvoz, izvoz i sl.), smatra se kako Konvencija daje prvu, posrednu definiciju pranja novca. Tome je tako jer je u tom razdoblju pranje novca ipak bilo vezano isključivo uz jedno predikatno djelo prodaje droga, te se širi na širi spektar kaznenih djela kroz daljnji razvoj legislative, donošenjem relevantnih konvencija Vijeća Europe i direktiva na razini Europske unije.

FATF je tijelo nadležno na međunarodnoj razini za suzbijanje pranja novca. FATF je osnovan tijekom Sastanka G7, skupine sedam industrijski najrazvijenijih država svijeta, održanog u Parizu 1989. godine te je FATF danas nadležan za analizu trendova i metoda pranja novca, nadzor mjera koje su na nacionalnoj i međunarodnoj razini poduzete u svrhu sprječavanja pranja novca, kao i za davanje preporuka o mjerama koje trebaju biti poduzete. U okviru svoga Međunarodnog programa, FATF podiže svijest o pranju novca i financiranju terorizma, potiče razvoj odgovarajućih politika za suzbijanje takvih aktivnosti te koordinira inicijative Ujedinjenih naroda i drugih međunarodnih organizacija iz područja pranja novca i financiranja terorizma. Ipak, FATF najveći utjecaj ostvaruje kroz ovlast kreiranja tzv. crne liste država koje ne udovoljavaju standardima i preporukama FATF-a.⁸

⁷ <https://www.history.com/topics/crime/the-war-on-drugs>

⁸ Beare, M. E., (2012), *Mafia Myths and Mythologies*, *Encyclopedia of Transnational Crime and Justice*, SAGE Publications, Incorporated, ProQuest Ebook Central, str. 26

3. TIPOLOGIJE PRANJA NOVCA

Postoje razne tipologije pranja novca, razvijene od strane autora ili unutar službenih izvješća FATF-a, odnosno nacionalnih regulatornih tijela. Pojava elementa neke od metoda pranja novca stvara indicij za prijavu transakcije kao sumnjive, pri čemu ocjena transakcije kao sumnjive u bitnom ovisi od okolnosti konkretnog slučaja. Unatoč razvijenoj sistematizaciji metoda pranja novca i ekstenzivnom definiranju istih, u stvarnosti, različite metode pranja novca nisu izolirane već se međusobno kombiniraju i nadopunjuju. Za obveznike, kako su definirani Zakonom o sprječavanju pranja novca i financiranja terorizma⁹ (dalje u tekstu: **Zakon**), važna je sistematizacija različitih metoda pranja novca radi pravilnog postupanja u skladu s Zakonom određenim obvezama. U nastavku se izlažu osnove ustaljenih, klasičnih, već dugo poznatih metoda pranja novca, koje se razlikuju kod pravnih i fizičkih osoba.

3.1 TIPOLOGIJE PRANJA NOVCA KOD PRAVNIH OSOBA

Metode pranja novca se razlikuju kod pravnih i fizičkih osoba, primarno zbog različitih mogućnosti manipulacije položaja pravnih, odnosno fizičkih osoba. Tako kod pravnih osoba, konkretno trgovačkih društava, može doći do pranja novca prilikom dokapitalizacije, s obzirom da je to postupak inherentan trgovačkim društvima. Dokapitalizacija je postupak uvećanja kapitala trgovačkog društva izdavanjem novih vlasničkih vrijednosnih papira, pri čemu vlasnici unose sredstva ili imovinu u trgovačko društvo, time stječući udio u njegovom kapitalu.¹⁰ S obzirom na raznovrsnost oblika imovine koja se može unijeti kao osnivački ulog u trgovačko društvo, kao i široko tumačenje pojma imovine, cjelokupni postupak dokapitalizacije otvara široko polje za pranje novca, unosom u društvo imovine upitnog podrijetla.

Nadalje, mogućnost izigravanja pravnog sustava javlja se i u postupcima gašenja trgovačkog društva kao što su stečaj ili likvidacija. Stečaj je sudski postupak skupnog namirenja vjerovnika, unovčenjem imovine stečajnog dužnika i podjelom prikupljenih sredstava vjerovnicima, kojeg u skladu sa Stečajnim zakonom¹¹, provode trgovački sudovi nad trgovačkim društvima ili imovinom obrtnika i trgovca pojedinca. Postupak stečaja je posljedica njihove prezaduženosti i nastupa kada dužnik ne može trajnije ispunjavati svoje dospjele novčane obveze, zbog čega su vjerovnici prisiljeni naplatiti se kroz stečajni postupak.¹² Likvidacija se kao pravni postupak provodi nakon nastanka razloga za prestanak društva ako članovi ne dogovore drugačiji način obračuna i podjele ili se nad društvom ne otvori stečaj, te ju provode svi članovi društva kao likvidatori, ako odlukom društva ili društvenim ugovorom nije

⁹ *Zakon o sprječavanju pranja novca i financiranja terorizma (NN 108/17, 39/19, 151/22)*

¹⁰ Cindori, S., Slović, J., Pilipović, O., Marelja, O., Ahtik, M., Čulibrk, Ž., Dinić, J., Petrović, T., Kovač Klemar, T., Jurčec Crljen, M. (2020); *Sustav sprječavanja pranja novca - Nove prijetnje globalnoj sigurnosti; Libertin naklada*, str. 25

¹¹ *Stečajni zakon (NN 71/15, 104/17, 36/22)*

¹² Cindori, S., Slović, J., Pilipović, O., Marelja, O., Ahtik, M., Čulibrk, Ž., Dinić, J., Petrović, T., Kovač Klemar, T., Jurčec Crljen, M. (2020); *Ibid.*, str. 35

određeno da je provedu pojedini članovi društva ili druge osobe. Stečajni postupak, kao i postupak likvidacije, predstavlja pogodan način formalnog prikrivanja aktivnosti pranja novca i financiranja terorizma. U postupku likvidacije rizik prikrivanja takvih aktivnosti je veći, s obzirom da se nakon podmirenja dugova društva, preostala imovina društva od strane likvidatora dijeli članovima srazmjerno njihovim udjelima u kapitalu društva,¹³ pri čemu su moguće isplate visokih iznosa vjerovnicima i vlasniku.¹⁴

Kod pravnih osoba, ponajprije različitih oblika društava koja se osnivaju s raznim ciljevima djelovanja, pranjem novca dolazi do direktne štete za financijski sustav države u vidu umanjivanja ili potpunog izbjegavanja poreznih obveza.¹⁵ Izbjegavanje poreznih obveza je također usko povezano s pranjem novca putem *offshore* zona koje se vrlo često upotrebljavaju u obje svrhe. Nadalje, trgovačka društva su djelovanjem perača često dovedena u stečaj koji, kako je prethodno istaknuto, može poslužiti za formalno prikrivanja aktivnosti perača, a dolazi i do nezakonitog odljeva sredstava iz financijskog sustava države. U slučaju financijskih institucija, posebna šteta se nanosi štedišama i komitetima banaka i drugih institucija. Tako se pranjem novca narušava financijska stabilnost države, kao i kredibilitet iste zbog priljeva prljavog novca međunarodnog organiziranog kriminala i njegovoga ubacivanja u financijski sustav države.¹⁶ Tipične metode pranja novca kod pravnih osoba su opisane u nastavku.

3.1.1 OFFSHORE ZONE

Jedna od najčešćih metoda pranja novca je pranje novca putem *offshore* zone. Sama ideja *offshore* poslovanja začeta je u razdoblju 19. stoljeća pojavom koncepta zastava pogodnosti (engl. *flags of convenience*), koji se odnosi na brodska poduzeća čiji vlasnici ne plove pod zastavama vlastitih država, na taj način smanjujući operativne troškove poslovanja, s obzirom da svoje brodove registriraju u državama s fleksibilnim radnim uvjetima, niskim poreznim stopama i općenito liberalnom regulativom. Na daljnje širenje koncepta *offshore* zone u bitnome su utjecale i presude britanskih sudova, prema kojima međunarodne kompanije koje imaju sjedište i upravljačka tijela smještena u Velikoj Britaniji, tamo moraju i plaćati porez. Takva stajališta dovela su do premještanja upravljačkih tijela velikog broja kompanija. To su ubrzo prepoznale brojne jurisdikcije koje i danas djeluju kao porezne oaze, gradeći svoju regulativu na način da privuku što veći broj stranih klijenata.¹⁷

¹³ čl. 124. st. 1. *Zakon o trgovačkim društvima* (NN 111/93, 34/99, 121/99, 52/00, 118/03, 107/07, 146/08, 137/09, 125/11, 152/11, 111/12, 68/13, 110/15, 40/19, 34/22, 114/22, 18/23)

¹⁴ Cindori, S., Slović, J., Pilipović, O., Marelja, O., Ahtik, M., Čulibrk, Ž., Dinić, J., Petrović, T., Kovač Klemar, T., Jurčec Crljen, M. (2020); *Ibid.*, str. 36

¹⁵ Cindori, S.; *Ibid.*, str. 22

¹⁶ Cindori, S.; *Ibid.*, str. 22

¹⁷ Mihaljević, D. (2012), *Položaj i uloga offshore financijskih centara u financijskoj globalizaciji*, *Ekonomska misao i praksa*, No. 2, str. 795-818

Poslovanje putem *offshore* zona popularizirano je tijekom 30-ih godina 20. stoljeća kada dolazi do značajnijeg razvoja svjetske trgovine, osobito trgovine naftom. Širenje *offshore* zone u tom periodu povezano je i s visokim porezima koji su u poslijeratno doba djelovali u funkciji obnove razrušene infrastrukture. Zbog toga su bogati građani svoja bogatstva, odnosno kasnije i multinacionalne kompanije svoje poslovne aktivnosti, prebacivali u porezne oaze s ciljem izbjegavanja plaćanja visokih poreza, stvarajući na taj način značajan nerazmjer između financijskog i drugih sektora. U tom razdoblju dolazi do razvoja poreznih oaza na Kajmanskom otočju i na Bermudama. Takav sustav je do savršenstva doveo kontroverzni grčki brodovlasnik Aristotel Onassis, koji je u to doba slovio za jednog od najbogatijih ljudi na svijetu. Tijekom Drugog svjetskog rata, Onassis je imao 924 *offshore* tvrtke pomoću kojih je izgradio svoje bogatstvo. Također, mnogi smatraju da je današnji Monaco postao mondena destinacija slavnih i bogatih, primarno zbog poreznog okruženja, upravo zahvaljujući njemu i njegovoj popularnoj supruzi, Jackie O. Luksemburg je postao privlačan investitorima iz Francuske, Belgije i Njemačke zbog niskih poreznih stopa na dohodak, neplaćanje poreza na prihod od dividendi za nerezidente i također raširenu strogu bankovnu tajnu. Postanak i širenje *offshore* zona usko je vezano uz prestanak imperijalne vlasti u bivšim britanskim kolonijama, koje su stjecanjem neovisnosti formirale takve porezne oaze na svojem području s ciljem privlačenja izravnih stranih ulaganja.¹⁸

U najširem smislu, *offshore* zona je pojam koji se odnosi na područje s izrazito liberalnim zakonodavstvom glede otvaranja banaka i tvrtki, neznčajnim poreznim obvezama i izraženom bankarskom tajnom. Takve jurisdikcije pružaju brojne pogodnosti zbog čega su privlačne stranim tvrtkama. Ono do čega je takva praksa dovela je da financijske institucije *offshore* centra primarno djeluju na usluzi nerezidentima. Treba imati na umu da je izraz *offshore* zapravo nepotpun, jer upućuje na poslovne aktivnosti koje se odvijaju izvan obale, odnosno izvan granica neke države, ali *offshore* zone mogu postojati i unutar određene države kada postoji mogućnost da se na užem području obavljaju poslovi pod drugačijim pravilima (*offshore* zone u New Yorku, Tokiju, Hong Kongu, Singapuru, Panami, Bahreinu).¹⁹

Ono što privlači perače u *offshore* zone je izražena bankarska tajna koja na takvim mjestima postoji, ono što je širom svijeta populariziralo Švicarsku kao *offshore* zonu, koja je svoje financijske institucije dugo vremena gradila po principu stroge bankovne tajne, model koji su i drugi centri pokušali pratiti.²⁰ *Offshore* jurisdikcije pružaju mogućnost posebnog režima prijave, licenciranja i oporezivanja za nerezidente. Stoga, tvrtka sa sjedištem u *offshore* zoni može poslovati u drugoj državi i ostvarivati profit u istoj, ali ne plaćati porez, već plaćati samo određeni godišnji iznos u *offshore* zoni gdje joj je sjedište. Anonimnost financijskih transakcija pogoduje nezakonitim aktivnostima kao što su pranje novca, ali i utaja poreza, financiranje terorizma, prijevare i sl. Osim anonimnosti transakcija, izražena bankarska

¹⁸ <https://atton-consulting.com/en/offshore-zones-current-trends>

¹⁹ Mihaljević, D. (2012), *Ibid.*, str. 796

²⁰ Mihaljević, D. (2012), *Ibid.*, str. 797

tajna *offshore* zona očituje se i u izrazitoj povjerljivosti podataka o prometu na bankovnom računu pa se tako za otkrivanje podataka o prometu postavljaju različite zapreke, ograničenja ili je potrebno udovoljiti dodatnim zahtjevima.

Industrijski najrazvijenije države svijeta nastojale su se oduprijeti odljevu kapitala u *offshore* zone kroz značajnu deregulaciju koja je obilježila 80te godine 20. stoljeća, snižavanje kamatnih stopa, kontrole bankarskih rezervi i kapitala. Tako je SAD 1981. godine u većim američkim gradovima utemeljio međunarodne bankarske ustanove koje omogućuju polaganje depozita nerezidentima, kao i kreditiranje nerezidenata, praksu koju je kasnije preuzeo i Japan, stvorivši time Japansko *offshore* tržište.

Poslovanje putem *offshore* zone za regulatorne vlasti je izražen indicij na pranje novca. Iz toga razloga i Ured za sprječavanje pranja novca u svojem Izvješću iz 2020. godine, na osnovi trendova koji su zamijećeni u slučajevima iz referentnog razdoblja, zaključuje kako je većina slučajeva pranja novca povezana s inozemstvom ili s *offshore* destinacijama, što otežava otkrivanje i dokazivanje slučajeva pranja novca od strane nadležnih tijela te iziskuje suradnju nadležnih tijela drugih država, u okviru međunarodne pravne pomoći.²¹ Takav proces sam po sebi je dugotrajan te ovisi o predanosti financijsko - obavještajnih jedinica drugih država za suradnjom, kao i kvaliteti podataka kojima one raspolažu i dostavljaju Uredu. Temeljne karakteristike poslovanja u *offshore* zonama, primarno stroga bankovna tajna koja unutar takvih jurisdikcija egzistira, dodatno otežavaju Uredu detekciju i dokazivanje slučajeva pranja novca.

Međutim, nije svako poslovanje s *offshore* zonom protuzakonito, zbog čega brojne banke, osiguravajuća društva i međunarodne kompanije, tako i hrvatske, imaju svoje *offshore* podružnice ili slične oblike djelovanja u *offshore* zonama. Takvo poslovanje, osim za ilegalne aktivnosti, može se koristiti i na legalan način za povećanje konkurentnosti na međunarodnom tržištu. Ipak, neki autori dovode u pitanje koliko *offshore* zone uistinu pridonose razvoju međunarodnih financija ako je jedini način snižavanja troškova ublažavanje zakonskih i nadzornih standarda, čime se u velikoj mjeri ostavlja prostora za ilegalne aktivnosti.²²

Postoji nekoliko osnovnih vrsta *offshore* zona: *offshore* zone koje su potpuno transparentne, porezne oaze i netransparentne *offshore* zone s anonimnošću kao osnovnim obilježjem.²³ Ne postoji jedna sveobuhvatna lista svih *offshore* zona, već takve liste zasebno stvaraju središnje banke država te međunarodne organizacije kao što je OECD, EU i FATF.

²¹ *Godišnje izvješće o radu Ureda za 2020. godinu*, Ured za sprječavanje pranja novca, Ministarstvo financija, str. 31

²² Mihaljević, D. (2012), *Ibid.*, str. 797

²³ Cindori, S.; *Ibid.*, str. 23

Tako je prema preporukama FATF-a stvorena lista nekooperativnih država, najznačajnija lista te vrste.²⁴ FATF identificira države s nedovoljno razvijenim mjerama za sprječavanje pranja novca i financiranje terorizma u dva zasebna dokumenta koja objavljuje tri puta godišnje. Takav se postupak pokazao učinkovitim, uzimajući u obzir negativan publicitet koji tim povodom države s liste dobivaju. *High-Risk Jurisdictions Subject to a Call for Action*, kolokvijalno zvana *crna lista država*, u sebi sadrži popis država sa značajnim strateškim manjkavostima glede suzbijanja pranja novca i financiranja terorizma te financiranja proizvodnje i trgovine nuklearnim, kemijskim ili biološkim oružjem. U takvim državama postoji visoki stupanj nepovjerenosti te su iste pozvane od strane FATF-a da provedu pojačanu dubinsku analizu, odnosno da provedu ozbiljnije protumjere za zaštitu financijskog sustava od pranja novca, s obzirom da ono pridonosi odljevu kapitala i stranaka. Prema podacima iz listopada 2022. godine, na *crnoj listi* nalaze se Sjeverna Koreja, Iran i Burma. Osim *crne liste*, FATF uvrštava pojedine države i na listu pod nazivom *Jurisdictions under Increased Monitoring*, kolokvijalno zvanu *sivu listu država*. Tu su svrstane države koje s FATF-om aktivno rade na usklađivanju manjkavosti u sustavu sprječavanja pranja novca unutar države, one koje trenutno nemaju zakonodavstvo usklađeno s preporukama FATF-a, ali su se obvezale provesti takvo usklađivanje, zbog čega se nalaze na popisu država pod pojačanim nadzorom. Neke od država s liste, prema podacima iz listopada 2022. godine su Albanija, Barbados, Burkina Faso, Kambodža itd.

S obzirom na to koliko je izbjegavanje poreznih obveza usko povezano s pranjem novca, Hrvatska Narodna Banka (dalje u tekstu: **HNB**) je upravo utvrdivši niz mogućnosti koje nudi *offshore* poslovanje donijela 2003. godine Odluku o postupku otvaranja i vođenja deviznih računa i deviznih štednih uloga rezidenata u banci²⁵, kako bi mogla pratiti poslovanje s *offshore* zonama i nekooperativnim jurisdikcijama.

3.1.2 NEREZIDENTNI RAČUNI

Prema Odluci o uvjetima i načinu otvaranja i vođenja računa nerezidenata u banci²⁶, koju je HNB donijela 2003. godine, nerezidentni račun je definiran kao račun na kojemu se vode novčana sredstva nerezidenta na osnovi ugovora koji je sklopljen između nerezidenta i banke. Nerezidentni račun sam po sebi i nije toliko indikativan na pranje novca jer predstavlja jedan od široko korištenih načina poslovanja u suvremenom bankarstvu.

Do pranja novca preko nerezidentnih računa vrlo često će doći u vezi s poslovanjem *offshore* zone. Tu je ponajprije riječ o transakcijama koje se odvijaju preko nerezidentnih računa *offshore* tvrtke otvorenih

²⁴ <https://www.fatf-gafi.org/en/countries/black-and-grey-lists.html>

²⁵ Odluka o postupku otvaranja i vođenja deviznih računa i deviznih štednih uloga rezidenata u banci (NN 111/2003)

²⁶ Odluka o uvjetima i načinu otvaranja i vođenja računa nerezidenata u banci (NN 124/2006)

u drugoj državi, kada tvrtka ispostavlja fakturu koja se legalno plaća na takav račun preko domaćih banaka i pruža mogućnost neometane upotrebe takvih sredstava, odnosno prikriivanje njihova nezakonitog podrijetla.

U Republici Hrvatskoj je za otvaranje računa nerezidenata potrebno imati OIB (osobni identifikacijski broj) koji izdaje Porezna uprava Ministarstva financija Republike Hrvatske.

Istaknuti primjer opisane metode iz prakse u Hrvatskoj je slučaj Zagrebačke banke, kojoj je odlukom HNB-a određeno plaćanje 33 milijuna kuna, najviši iznos prekršajne kazne određene prema odredbama Zakona. Slučaj "talijanske tipologije", izraz koji se koristi u stručnoj literaturi u organiziranju borbe protiv pranja novca, predstavlja jednu od poznatih tipologija pranja novca, kod koje se sredstva doznaju na račune nerezidenata bez jasne ekonomske podloge, da bi ista potom bila povučena s istih računa u gotovini.²⁷

3.1.3. FIKTIVNI RAČUNI I FIKTIVNI UGOVORI

Potraživanja u pravilu nastaju temeljem ostvarenog pravnog prometa i vežu se s nastankom prihoda. S druge strane, fiktivna potraživanja mogu nastati povodom fiktivnog fakturiranja, pri čemu se fakturira promet dobara koji nije nastao, odnosno promet usluga koji nije izvršen.²⁸ Navedena fiktivna potraživanja često nastaju na osnovi fiktivnih ugovora, pri čemu se razlikuju dvije kategorije pranja novca upotrebom fiktivnih ugovora – ispostava potpuno fiktivnih računa za usluge koje se ne mogu i neće izvršiti niti su izvršene (najčešće su konzultantske usluge, usluge istraživanje tržišta i sl., dok su usluge koje se na neki način mogu materijalizirati, npr. građevinski radovi, transport i sl. manje atraktivne, s obzirom da je rizik njihova otkrivanja veći) i ispostava faktura s većim ili manjim iznosima od stvarne vrijednosti robe ili usluge (podfakturiranje i prefakturiranje).²⁹ Takvi ugovori djeluju u funkciji pružanja legitimiteta određenoj poslovnoj promjeni.³⁰

Kod fiktivnih računa, pravna ili fizička osoba u pravilu osnuje podružnicu ili društvo u državi iz koje nezakoniti prihod dolazi ili u koju se novac unosi i stavlja u promet. Ukoliko usluga bude izvršena, određeni će se iznos novca uplatiti na račun tvrtke, ali uvećan s obzirom na stvarnu vrijednost usluge – razlika između stvarne vrijednosti usluge i uplaćenog iznosa na račun tvrtke je iznos opranog novca.

²⁷ <https://www.nacional.hr/hnb-je-nadzor-u-zabi-pokrenuo-tek-nakon-upozorenja-iz-sad-a-i-italije/>

²⁸ Cindori, S., Slović, J., Pilipović, O., Marelja, O., Ahtik, M., Čulibrk, Ž., Dinić, J., Petrović, T., Kovač Klemar, T., Jurčec Crljen, M. (2020); *Ibid.*, str. 24

²⁹ Cindori, S.; *Ibid.*, str. 25

³⁰ Cindori, S., Slović, J., Pilipović, O., Marelja, O., Ahtik, M., Čulibrk, Ž., Dinić, J., Petrović, T., Kovač Klemar, T., Jurčec Crljen, M. (2020); *Ibid.*, str. 24

Postoji i treći način pranja novca putem fiktivnih računa, različit od podfakturiranja i prefakturiranja, kada dolazi do plaćanja na temelju potpuno lažnih faktura, pri čemu je cijeli iznos uplaćenog novca oprani novac.

Prema podacima iz Izvješća, analitičko-obavještajnom obradom sumnjivih transakcija zaprimljenih od obveznika Zakona o sprječavanju pranja novca i financiranja terorizma (banke), utvrđena je tipologija sumnjivih transakcija po računima domaćih pravnih osoba (trgovačka društva registrirana za djelatnost skupljanja i gospodarenja otpadom i druga društva), koja upućuje na korištenje fiktivnih tvrtki za pranje novca. Riječ je o društvima po čijim računima se promet sastoji isključivo od bezgotovinskih ulaznih transfera novčanih sredstava izvršenih po nalogima drugih društava, koja se uglavnom bave istom djelatnošću, te podizanja doznačenih sredstava u gotovini i to najčešće tijekom istog ili sljedećeg dana. Nadalje, po računima nema evidentiranih nikakvih drugih transakcija (npr. isplate plaće, plaćanje poreza i prireza), iz kojih bi bilo razvidno da ista društva zaista imaju zaposlenike, poslovne prostore i da podmiruju obveze koje bi bile uobičajene za društva koja posluju u skladu sa zakonskim odredbama i propisima. Pri tome se gotovinske transakcije obavljaju tijekom istog dana u iznosima manjim od 200.000 HRK, kako bi bile ispod praga za prijavu gotovinskih transakcija Uredu. Na osnovi prethodno navedenog, Ured zaključuje kako postoji sumnja da predmetne pravne osobe ispostavljaju fiktivne račune za prodaju robe, odnosno izdaju lažnu dokumentaciju o prometu roba koji nikad nije izvršen.³¹

3.1.4. ULAGANJE GOTOVINE U FINACIJSKI SUSTAV

Ulaganje gotovine u financijski sustav predstavlja klasičnu metodu pranja novca, s obzirom da moderni načini pranja novca obuhvaćaju ulaganje u nefinancijski sektor, oslonac na modernu tehnologiju, elektroničko bankarstvo i investicijske fondove.

Do ulaganja gotovine može doći položima na račune trgovačkih društava, pozajmicama, u kreditnim odnosima između djelatnika i partnera trgovačkih društava, polaganjem fiktivnog dnevnog utška i transakcijama između računa pravnih i fizičkih osoba. Poslovni subjekti čije poslovanje je temeljeno, ili se pretežito oslanja na gotovinsko plaćanje, često su izloženi ovoj metodi pranja novca. Kod pružanja usluga, kao što je poslovanje dentalnih poliklinika ili odvjetničkih ureda, fiktivnim klijentima se može knjigovodstveno pravdati prljavi novac.

Ulaganje gotovinskog novca u financijski sustav brojni autori smatraju i školskim primjerom prve faze pranja novca gdje je peračima u interesu unijeti novac u financijski sustav države kako bi se prikrilo njegovo nezakonito podrijetlo. Zbog intenziteta upotrebe gotovine u poslovanju autopraonica, barova,

³¹ *Godišnje izvješće o radu Ureda za 2020. godinu*, Ured za sprječavanje pranja novca, Ministarstvo financija, str. 65

frizerskih i kozmetičkih salona itd., takvi poslovi su popularni među peračima tijekom prve faze pranja novca.³²

U suvremeno doba, elektronički prijenos novca je aktualan kao metoda pranja novca zbog veće mogućnosti prikrivanja identiteta, otežane verifikacije podataka i brzine prijenosa novca na različite račune i u različite države. Česti su i primjeri kombiniranja i ispreplitanja klasičnih i modernih načina pranja novca. Međutim, upotreba gotovine je i dalje sveprisutna u svakodnevnom životu građana, kako je navedeno u Izvješću, i dalje se ističe kao trend pranja novca u Republici Hrvatskoj, s obzirom da je pri poslovanju gotovinom otežano ući u trag sumnjivog novca i njegovog krajnjeg korisnika.³³

3.1.5. FRONT I SHELL TVRTKE

Pojmovi koji se u pravilu upotrebljavaju u zajedničkom kontekstu, međusobno se razlikuju, ali obje vrste tvrtki djeluju kao paravan za protok novca na putu prikrivanja njegovog nezakonitog izvora. *Shell* tvrtke su lažne tvrtke koje služe prikrivanju sredstva pranja novca zbog čega se najčešće osnivaju kao društva s ograničenom odgovornošću ili u određenim slučajevima kao zaklade, osnovane bez komercijalne svrhe, odnosno bez zaposlenika i imovine. *Front* tvrtke su one koje obavljaju legalne poslovne aktivnosti kako bi se pranje novca prikrilo.³⁴

Tvrtke mogu djelovati kao *front*, odnosno *shell* tvrtke neovisno o svojoj veličini i djelatnosti koja je registrirana kao predmet njihova poslovanja. Takve tvrtke stoga mogu biti registrirane za obavljanje različitih djelatnosti, npr. turističkih usluga, prodaje nekretnina, *consulting* usluga i sl.

Najčešći primjer *front* i *shell* tvrtki su casina, koja se upotrebljavaju za pranje novca kupnjom žetona i njihovim naknadnim vraćanjem,³⁵ pri čemu se izvorno prljavi novac prikazuje kao dobitak koji je na taj način ostvaren. Također, moguće je i da sam casino bude osnovan kao *front* ili *shell* tvrtka radi pranja novca, pri čemu se nastoji prikriti prljavi izvor novca ostvarenog nezakonitom aktivnošću njegovom upotrebom u poslovanju casina.

Osnivanje većeg broja takvih tvrtki u državi i inozemstvu otežava otkrivanje pravog izvora prljavog novca jer omogućuje cirkulaciju novca i promjenu oblika novca. Nakon provedenog ciklusa pranja novca, novac ne privlači pažnju bankarskih službenika. Na taj način cirkuliranjem novca kroz račune *front* i *shell* tvrtki dolazi do prikrivanja nezakonitog podrijetla sredstava, kroz izdavanje fiktivnih

³² Cindori, S.; *Ibid.*, str. 26

³³ *Godišnje izvješće o radu Ureda za 2020. godinu*, Ured za sprječavanje pranja novca, Ministarstvo financija, str. 65

³⁴ Cindori, S.; *Ibid.*, str. 26

³⁵ Cindori, S.; *Ibid.*, str. 27

računa, fiktivnih nagrada za savjetovanje ili lažnih zajmova,³⁶ što otežava mogućnost detekcije i otkrivanja stvarnog podrijetla.

3.2 TIPOLOGIJA PRANJA NOVCA KOD FIZIČKIH OSOBA

Kako kod pravnih osoba, do pranja novca može doći i među fizičkim osobama, pri čemu perači uvijek imaju isti cilj, prikrivanja nezakonitog podrijetla novca.³⁷ Pranje novca fizičkih osoba postaje sve raširenije pojavom kriptovaluta koje se u sve većoj mjeri koriste kao sredstvo plaćanja.

3.2.1. KRIJUMČARENJE NOVCA

Krijumčarenje novca je tehnika koja u naravi podrazumijeva doslovno prenošenje novčanih sredstava preko državne granice prijevoznim sredstvima, putem teklića ili promjenom gotovine u neki drugi vrijednosni papir na donositelja.³⁸ Novac se najčešće prebacuje u države u kojima će biti otežano ući u trag podrijetlu navedenih sredstava, *offshore* zone ili države sa zakonodavstvom o strogoj tajnosti o prometu po bankovnim računima.

Za ovu tehniku može se reći da je najrizičnija, osobito za osobu koja novac fizički prenosi preko državne granice, ali ujedno i najučinkovitija jer za sobom ne ostavlja pisani trag.³⁹

3.2.2. TRANSAKCIJE GOTOVIM NOVCEM

Unatoč razvoju digitalnog bankarstva, pojavi kriptovaluta te drugih načina beskontaktnog plaćanja, gotovinske transakcije još uvijek su sveprisutne. Ipak, s obzirom na trendove u drugim državama članicama Eurozone, uvođenjem eura kao službene valute u Republiku Hrvatsku, prognoze su da će doći do opadanja postotka gotovinskih transakcija. Ono što se sa sigurnošću može reći je da većina država, tako i Republika Hrvatska, preventivne mjere za sprječavanje pranja novca temelji na gotovinskim transakcijama, što s jedne strane ostavlja prostora za zlorabu i pranje novca upotrebom drugih metoda.

Indicij na pranje novca su polozi gotovine u neuobičajeno velikim iznosima, iznosima koji odstupaju od redovitog prometa po računu fizičke osobe. Takvi polozi mogu biti izvršeni na račune svih vrsta. To su polozi koji nemaju pokriće u zakonitom poslovanju i uobičajenim dohodcima fizičke osobe. Transakcije koje, s obzirom na prethodno navedeno, nemaju logičan slijed. Za prepoznavanje ovog

³⁶ Perojević, L.; *Ibid.*

³⁷ Cindori, S.; *Ibid.*, str. 28

³⁸ Cindori, S.; *Ibid.*, str. 28

³⁹ Cindori, S.; *Ibid.*, str. 28

načina pranja novca osobito je važna dubinska analiza stranke, jer će kod različitih osoba različite transakcije biti ocijenjene kao sumnjive. Također, tu dolazi do izražaja stručnost osoblja financijskih i nefinancijskih institucija. Tako se neće jednako sumnjivom označiti transakcija osobe koja prema svim dostupnim podacima ostvaruje plaću u velikom iznosu i umirovljenika koji dobiva određeni mjesečni iznos mirovine. Osobito se ističe slučaj pranja novca u INA-e, otkriven u rujnu 2022. godine, kada je nezakonito stečen novac detektiran na računu oca jednog od direktora, što se s obzirom na uobičajene iznose mirovina na računu umirovljenika moglo ocijeniti kao veliki iznos bez pokrića⁴⁰. Zakon o sprječavanju pranja novca i financiranja terorizma propisuje obvezu prijave gotovinskih transakcija u vrijednosti od 10.000,00 eura i većoj.⁴¹

Neuobičajeni i veliki polozi gotovine vrlo često su označeni kao sumnjive transakcije i stvaraju veću mogućnost detekcije, zbog čega se perači novca često okreću povezanim transakcijama. Na taj način dolazi do razbijanja većeg iznosa novca na nekoliko manjih transakcija kako bi se izbjegao limit prijave gotovinskih transakcija. Osoba može postupati samostalno ili zajedno s drugima, odnosno u korist drugih osoba, te vršiti transakcije u jednoj ili više financijskih institucija, u jednom ili više dana.⁴² Međutim, i u takvim slučajevima relevantno je provoditi dubinsku analizu stranke te među transakcijama koje se naizgled čine nepovezane detektirati određeni obrazac postupanja, kako bi se preveniralo daljnje raspolaganje takvim novčanim sredstvima.

3.2.3. DOZNAKE IZ INOZEMSTVA

Česti indikator sumnjive transakcije je doznaka velikih iznosa iz inozemstva, osobito *offshore* zona. Tu treba napomenuti i doznake bez pokrića, odnosno bez opravdanja ili logičnog slijeda, kada se uzme u obzir uobičajeni promet po računu fizičke osobe.

Drugačija je situacija u odnosu na doznake iz inozemstva koje potječu od mirovina ostvarenih u inozemstvu, renti, plaća pomoraca koji plove na stranim brodovima, odnosno kada je riječ o redovitim primanjima fizičkih osoba iz inozemstva jer su tada u pitanju transakcije s pokrićem.⁴³ Naravno, i kod takvih transakcija postoji mogućnost zlorabe, zbog čega se još jednom stavlja naglasak na dubinsku analizu stranke, kako ne bi npr. došlo do doznake iznosa iz inozemstva dvije ili više mjesečnih plaća na račun fizičke osobe.

⁴⁰ <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/koja-je-bila-uloga-ministarstva-financija-u-pracenu-najvece-pljacke-u-povijesti-u-hrvatske---739573.html>

⁴¹ čl. 61. st. 1. *Zakon o sprječavanju pranja novca i financiranja terorizma* (NN 108/17, 39/19, 151/22)

⁴² Cindori, S.; *Ibid.*, str. 30

⁴³ Cindori, S.; *Ibid.*, str. 31

3.2.4. MJENJAČKI POSLOVI

Mjenjački poslovi mogu se upotrebljavati za posredno i neposredno pranje novca. Tako fizičke osobe mogu mjenjačnice koristiti za pranje novca posrednim putem, kupnjom i prodajom strane valute čije podrijetlo je nezakonito, ali i neposredno, pri čemu do pranja novca dolazi pod nadzorom zločinačkog udruženja koje ima mjenjačnicu ili njene podružnice pod svojom kontrolom, sudjelovanjem u vlasničkoj strukturi ili na drugi način.

U Republici Hrvatskoj, kao i u drugim razvijenim državama, za obavljanje mjenjačkih poslova potrebno je licenciranje mjenjačnice te su poslovi koji su predmet djelatnosti mjenjačnica podvrgnuti strogim zakonskim pravilima. Tako mjenjačnice u Republici Hrvatskoj trebaju, sukladno čl. 46. Zakona o deviznom poslovanju⁴⁴, dobiti ovlaštenje Hrvatske narodne banke da bi mogle obavljati mjenjačke poslove.

Djelatnost mjenjačnica pogodna je za prikrivanje traga nezakonito stečenog novca u malim apoenima i različitim valutama, zbog čega predstavlja česti način pranja novca stečenog od prodaje droga. Kod zločinačkih udruženja na visokoj razini sofisticiranosti, moguće je pranje novca stečenog od prodaje droge od strane organizacije putem mjenjačnica koje su u vlasništvu ili na drugi način pod kontrolom udruženja, kako bi se na taj način djelovanjem unutar organizacije prikrilo nezakoniti izvor sredstava.

Uvođenjem eura kao službene valute u Republici Hrvatskoj, očekuje se zatvaranje velikog broja mjenjačnica, s obzirom na činjenicu da se glavnina prometa mjenjačnica odnosi na otkup i prodaju eura.⁴⁵ Tako mjenjačnice više neće biti u mogućnosti naplaćivati velike provizije prilikom kupoprodaje eura tijekom turističke sezone, što u bitnom djeluje u korist turistima, ali dovodi u pitanje opstanak velikog broja mjenjačnica na ovom području.

3.2.5. KREDITNA LINIJA

Pojednostavljeno rečeno, kreditna linija kao metoda pranja novca se odnosi na upotrebu kredita podignutog kod banke za pranje novca. U tom smislu, može doći do upotrebe već postojeće kreditne linije, pri čemu se otvorena kreditna linija koristi za povrat nezakonitog stečenih sredstava prije isteka ugovornog roka. Na taj način je kredit isplaćen upotrebom prljavog novca. S druge strane, može doći do podizanja kredita radi upotrebe sredstava u nezakonite svrhe. U tom slučaju, nevezano koliki je iznos

⁴⁴ *Zakon o deviznom poslovanju (NN 96/03, 140/05, 132/06, 150/08, 92/09, 133/09, 153/09, 145/10, 76/13, 52/21, 141/22)*

⁴⁵ <https://www.poslovni.hr/hrvatska/zarada-na-turistima-i-provizije-vece-od-10-posto-odlaze-u-povijest-dolazi-li-propast-mjenjacnica-4348153>

kredita i krajnji cilj upotrebe sredstava, takve radnje u pravilu nisu same po sebi indikatori sumnjivih transakcija.⁴⁶

4. SUVREMENI TREND OVI U PRAKSI PRANJA NOVCA

4.1 HAWALA

Neformalna metoda prebacivanja novca bez fizičkog premještanja sredstava s jednog mjesta na drugo, poznata pod nazivom *hawala* sustav, potječe od arapske riječi za transfer. *Hawala* je sustav koji se temelji na djelatnosti *hawaladara*, osoba koje mogu biti angažirane radi transfera određenog iznosa financijskih sredstava drugoj osobi koja se nalazi na udaljenoj destinaciji, pri čemu, kako je prethodno navedeno, novac neće biti fizički premješten na određenu destinaciju kod osobe kojoj je namijenjen. Način na koji dolazi do transfera sredstava je na temelju dogovora između *hawaladara*, posrednika za transfer sredstava, nekada nazivani i pružatelji usluge *hawale*,⁴⁷ koji su međusobno povezani obiteljskim vezama, poznanstvima, regionalnim vezama i sl. Ono što osigurava stvarni transfer sredstava je povjerenje koje između takvih posrednika postoji, pri čemu osobe koje takvo povjerenje iznevjere gube poštovanje i povjerenje drugih članova obitelji, sela, klana ili druge zajednice, s obzirom da *hawala* kao sustav transfera sredstava djeluje unutar takvih zajednica. Osoba koja s *hawaladarom* ugovori transakciju, predati će mu gotovinu, s njime će dogovoriti detalje, dati ime primatelja i mjesto gdje se nalazi, odnosno određenu destinaciju sredstava, te od *hawaladara* primiti lozinku koju mora prenijeti osobi kojoj je transakcija namijenjena. Drugi *hawaladar* u određenoj državi, na temelju dogovora s *hawaladarom* koji je ugovorio transakciju, istu će izvršiti korisniku uz točnu lozinku.

Povijesno, postoje izvori prema kojima se *hawala* prvi puta javlja u 8. stoljeću među indijskim i arapskim trgovcima u Indiji, kao sustav koji su trgovci upotrebljavali kako bi se zaštitili od krađe. Putovanja s velikom količinom zlata ili drugim sredstvima plaćanja nisu bila sigurna na rutama s banditima, zbog čega su se razvili takvi neformalni sustavi plaćanja koji su djelovali pod različitim nazivima, pa tako npr. *Fei Ch'ien* u Kini, *Padala* na Filipinima, *Hundi* u Indiji, *Hui Kuan* u Hong Kongu i *Phei Kwan* na Tajlandu.⁴⁸ I u kasnijim razdobljima, prethodno razvoju bankarskog sektora u državama Južne Azije i Bliskog istoka, *hawala* je bila glavni način transfera sredstava. Takav način plaćanja bio je alternativa milijunima ljudi koji nisu imali pristup suvremenom bankarskom sustavu te je nerijetko upotrebljavan za prebacivanje sredstava preko državnih granica, na taj način postavši integralni dio

⁴⁶ Cindori, S.; *Ibid.*, str. 31

⁴⁷ <https://www.imf.org/external/pubs/nft/op/222/index.htm>

⁴⁸ <https://www.imf.org/external/pubs/nft/op/222/index.htm>

južno-azijske kulture i povijesti. Općenito govoreći, upotreba *hawale* povijesno je zastupljenija u slabije razvijenim, siromašnijim državama gdje ustaljeni načini plaćanja putem računa u banci, koji postoje u državama na zapadu kao općeprihvaćeni, su percipirani kao skupi i ekstenzivno regulirani. Stupanj razvoja i posljedično mentalitet koji s njime dolazi, u takvim državama s robusnijim bankarskim sustavom je omogućio razvoj i širenje *hawale* kao tradicionalnog i neformalnog načina plaćanja.

Represivna ekonomska i financijska politika, nekompetentnost financijskih institucija i sveopća politička nestabilnost, pridonijeli su razvoju neformalnog transfera sredstava, konkretno *hawali*, na područjima koja su suočena s takvom realnošću, kao što je npr. Afganistan. Upravo iz takvih područja veliki je broj iseljenika u razvijene države, bilo na Zapadu ili u države Azije. Iako razvojem financijskog sustava dolazi do jenjavanja značaja i upotrebe *hawale*, na nju se može naići i u razvijenim državama.

Danas je *hawala* raširena među ekonomskim migrantima koji šalju novac svojim obiteljima u državu podrijetla. *Hawala* je za njih brz i učinkovit način transfera sredstava, s obzirom da do prijena sredstava dolazi u roku od svega nekoliko sati ili dana, čak uzevši u obzir i vremensku razliku. Upute, kao i lozinka, se u pravilu korisnicima daju putem mobitela, maila ili faksa. Takav sustav je za veliki broj neregistriranih imigranata u razvijenim državama, koji nemaju otvorene račune u banci na koje se mogu osloniti i putem kojih takav transfer mogu izvršiti, često najpristupačniji način transfera sredstava. Nadalje, čak i za korisnike *hawale* koji se mogu koristiti računima u banci za transfer sredstava u druge države, *hawala* često predstavlja privlačniji oblik, s obzirom na niži iznos provizije koju *hawaladari* naplaćuju, u odnosu na visoke provizije banaka. Tome je ponajprije tako zbog malih troškova koje *hawaladari* imaju pri izvršenju transakcije, s obzirom na nepostojeću regulativu i uz nju vezane troškove. Još jedan primjer upotrebe *hawale* je među studentima iz država u razvoju koji odlaze na studij u razvijene države, pri čemu njihovi roditelji ugovaraju usluge *hawaladara* kako bi im poslali novac potreban za školarinu, koji oni potom primaju u odredišnoj državi u lokalnoj valuti.

Hawala se kao neformalni način transfera sredstava može upotrebljavati na različite načine, stoga bi se svaka transakcija izvršena ugovaranjem usluge *hawaladara* mogla tu svrstati, neovisno o prirodi transakcije i državi podrijetla. Pritom, korisnike koji ugovaraju usluge *hawaladara* kao posrednika ne zanima na koji će način doći do poravnavanja računa između *hawaladara* uključenih u transakciju. *Hawaladari* u većini slučajeva često surađuju i transakcije koje izvršavaju za *hawaladara* u drugoj državi biti će prebijene sljedećom ugovorenom transakcijom između istih *hawaladara* ili ugovaranjem uvoza određenih dobara, odnosno izvršenjem neke druge usluge.⁴⁹

Ono što *hawala* sustav čini privlačnim su njegove karakteristike, s obzirom da su transferi koji se izvršavaju neformalni, jeftini i brzi, a temelje se primarno na komunikaciji i povjerenju. Kod takvih transfera, s obzirom da se ne odvijaju putem banke, ne dolazi do upotrebe bankovnih računa i izostaje

⁴⁹ <https://www.thebalancemoney.com/what-is-hawala-5197853>

pisani trag izvršene transakcije, čime se posljedično otvara prostor za manipulaciju opisanog načina plaćanja. Karakteristike *hawale* privlače veliki broj korisnika te je većina transakcija koje se tim putem izvršavaju legitimna, ali dio transakcija se također povezuje s ilegalnim aktivnostima, ponajviše pranjem novca i financiranjem terorizma. Nadalje, uz neformalnost koja je karakteristična za *hawalu*, karakteristika koja otvara prostora za manipulaciju opisanog načina plaćanja je i anonimnost transakcija. Ona korisnicima osigurava privatnost jer *hawaladari*, kao posrednici pri plaćanju, međusobno razmjenjuju informacije o transakcijama koje se trebaju izvršiti, odnosno koje su izvršene, ali osim informacija kojima raspolažu *hawaladari*, ne postoji sveobuhvatna dokumentacija sa pregledom izvršenih plaćanja.⁵⁰

Stoga, *hawala* kao sustav plaćanja djeluje neovisno od zakonodavca i sudske kontrole, neregulirana je na državnoj razini te nije moguće zahtjeve koji na taj način nastaju sudskim putem ostvariti. Korisnici *hawale* u stvarnosti ne ostvaruju pravnu zaštitu u odnosu na *hawaladare* s kojima dogovaraju izvršenje plaćanja. Zato se *hawala* i opisuje kao sustav plaćanja koji je ponajprije temeljen na povjerenju i časti, s obzirom da *hawaladari* i korisnici *hawale* u pravilu pripadaju istoj etničkoj ili drugoj zajednici, osobito u slučaju transfera koje dogovaraju imigranti u razvijenim državama. Upravo iz toga razloga postoji svojevrsno povjerenje u izvršenje transakcije koja je ugovorena, s obzirom da osobe koje djeluju protivno ustaljenom načinu postupanja su one koje posljedično gube povjerenje i poštovanje drugih članova zajednice, a iz iste također mogu biti i izopćene.

S druge strane, neformalnost i izostanak pravne regulative dovodi do toga da, osim što se *hawala* upotrebljava u legitimne svrhe, perači je upotrebljavaju za prikrivanje nezakonitog izvora sredstava, ali i za širu lepezu nezakonitih aktivnosti, npr. prodaju i distribuciju droga, utaju poreza, otmicu i trgovanje ljudima i sl. Tome je tako s obzirom na činjenicu da pranje novca putem formalnog financijskog sustava izlaže perače velikom broju rizika, koji su se povećali uvođenjem obveza dubinske analize stranke, prijave sumnjivih transakcija i sl.⁵¹ Prijenosom sredstava putem *hawale*, perači zapravo osiguravaju plasiranje novca u financijski sustav države, a da pritom izbjegnu rizike nadzora i prijave koje su obveznici dužni provoditi.

Među istaknutim autorima postoji konsenzus kako je *hawala* prigodna za pranje novca u svakoj od tri faza pranja novca. Tako u fazi polaganja, *hawaladar* može prljavi novac položiti u banku te ga opravdati kao prihod ostvaren svojim legalnim poslovanjem, s obzirom da *hawaladari* u velikom broju slučajeva imaju posao koji obavljaju bilo kao glavnu djelatnost ili kao paravan. Novac pribavljen na taj način može biti upotrijebljen za pokrivanje troškova poslovanja, time reducirajući iznos gotovine koji će biti položen u banci. U fazi preslojavanja u pravilu dolazi do izvršenja transakcija koje za cilj imaju prikrivanje stvarnog izvora sredstava. S obzirom na izostanak pisanog traga i dokumentacije o

⁵⁰ <https://www.thebalancemoney.com/what-is-hawala-5197853>

⁵¹ <https://www.u4.no/publications/hawala-remittance-system-and-money-laundering>

izvršenim transakcijama upotrebom *hawale*, ista se često javlja i kod druge faze pranja novca, pri čemu je moguća djelatnost *hawaladara* koji djeluju u različitim državama i transfere obavljaju s vremenskim odmakom, na taj način čineći izrazito zahtjevnim detektirati stvarni izvor sredstava. Sredstva su konačno dostupna za upotrebu u fazi integracije, kada su ista predstavljena, ako je riječ o upotrebi *hawale*, kao prihod od poslovanja *hawaladara* ili *shell* tvrtke. Faza integracije se također upotrebljava za poravnavanje računa između *hawaladara* koji surađuju, vraćanjem postojećih dugova plasiranjem sredstava u korist drugog *hawaladara*.⁵²

Osim u okviru aktivnosti pranja novca, *hawala* se ekstenzivno upotrebljava i kod financiranja terorizma. Prema podacima Ureda za droge i kriminal Ujedinjenih naroda, Talibani godišnje prikupe upotrebom *hawale* oko 150 milijuna USD od uzgoja i obrađivanja opijuma te od prodaje droga općenito.⁵³ Al Qaeda, kao i druge terorističke organizacije, već tradicionalno upotrebljavaju *hawalu* kao način prikupljanja sredstava za financiranje svojih aktivnosti, primajući na taj način sredstva iz različitih država na Zapadu.

S obzirom na povećane napore suzbijanja pranja novca na međunarodnoj razini, intenzivira se i pitanje regulacije neformalnih metoda transfera sredstava koje se sve češće povezuju s nezakonitim aktivnostima. Uzevši u obzir razlike u stupnju razvoja između država u suvremeno doba, različite pravne sustave i općenito različite ekonomske prilike, jedinstvena i ujednačena regulacija za sve države čini se nerealna. Zbog toga svaka država svoje zakonodavstvo po pitanju *hawale*, i općenito neformalnih načina plaćanja, treba razviti u skladu s prilikama svoga podneblja. Svrha takve regulative ne bi trebala biti potpuna eliminacija neformalnih načina plaćanja, upravo iz razloga što se ista nerijetko upotrebljavaju za obavljanje legitimnih poslova. Stoga, buduća regulativa bi trebala biti usmjerena na sprječavanje zlorabe istih. Takvim pristupom moglo bi se odvratiti korisnike od upotrebe *hawale* u nezakonite svrhe. Ipak, ono što treba uzeti u obzir je da ni to neće smanjiti generalnu privlačnost *hawale*, sve dok postoje razlozi zbog kojih ljudi preferiraju takav način plaćanja, isti će se širiti i dalje. Za suzbijanje sveopće upotrebe *hawale*, fokus treba staviti na reformu bankarskog sektora država, s naglaskom na poboljšanje kvalitete usluge i smanjenje iznosa provizija koje se naplaćuju po transakcijama.

Trenutna regulativa se razlikuje između država, pa tako postoje one gdje je *hawala* ilegalna, kao što je slučaj u Indiji, ali i one gdje je *hawala* legalna ako *hawaladari* imaju odgovarajuću dozvolu, odnosno licencu za poslovanje, kao što je slučaj u Ujedinjenim Arapskim Emiratima.⁵⁴ Ističe se primjer američke regulative, gdje prema odredbi *U.S. Patriot Act* osobe koje sudjeluju na nekonvencionalnom financijskom tržištu kao što je *hawala* ili *hundi*, podliježu obvezama nadzora i izvještavanja u skladu s

⁵² <https://www.u4.no/publications/hawala-remittance-system-and-money-laundering>

⁵³ <https://www.dowjones.com/professional/risk/blog/hawala-risks/>

⁵⁴ <https://www.dowjones.com/professional/risk/resources/risk-blog/hawala-risks>

odredbama *Bank Secrecy Act*.⁵⁵ Ipak, većina država nema dostatnu i učinkovitu regulativu za kompetentnu borbu u suzbijanju upotrebe *hawale* za financiranje nedopuštenih, odnosno nezakonitih aktivnosti te ista tek treba biti razvijena u budućnosti.

4.2 PRANJE NOVCA KROZ TRGOVINU NAKITOM, ANTIKVITETIMA I UMJETNINAMA

Perači novca nerijetko su skloni prikriti nezakoniti izvor sredstava kroz kupnju zlata, time pohranjujući vrijednost nezakonito stečenih sredstava u zlatu, u nadi da će na taj način izbjeći stroge kontrole vezane uz suzbijanje pranja novca. Ono na što upućuju trendovi u današnje vrijeme je da umjesto kupovine zlata, koja može biti rizična s obzirom da su u značajnom broju zakonodavstava i licencirani trgovci zlatom obvezni provoditi mjere dubinske analize, perači se sve više okreću kupoprodaji nakita. Pogodnosti kao što su anonimnost, izostanak standardiziranih cijena skupocjenog nakita te vrijednost koju isti održava s vremenom, kao i mogućnost da se u bilo kojem trenutku ponovno pretvori u gotovinu, čine takvu praksu popularnu među peračima. Na taj način perači izbjegavaju značajne rizike kojima su izloženi kod trgovine zlatom. Za nakit se uvijek može reći da je stečen nasljedstvom, ne vodi se pod specifičnim serijskim brojem i sl.⁵⁶

Osim prethodno navedenog, novac se može oprati kroz trgovinu nakitom u okviru takvoga poslovanja, pri čemu trgovina s nakitom svoje prijavljene prihode može uvećati nezakonito stečenim sredstvima koji se pravdaju kao sredstva stečena u odnosima kupoprodaje s nepostojećim klijentima.⁵⁷

Slična praksa razvija se i na tržištu antikviteta, koje je za perače atraktivno zbog teško procjenjive vrijednosti predmeta kojima se na takvim tržištima trguje. Ono što trgovina nakitom, dragim kamenjem i antikvitetima zahtijeva od perača je određena razina stručnosti u pogledu te vrste poslovanja, ponajprije iz perspektiva carinskih zahtjeva i kontrole, izbjegavanja kupovine krivotvorenih predmeta i sl.⁵⁸

Nadalje, perači novca sigurnu luku za nezakonito stečena sredstva pronalaze u tržištu umjetnina, koje i dalje izbjegava intenzivniju i sveobuhvatniju kontrolu u sferi suzbijanja pranja novca. Cijene na takvom tržištu nije moguće uvijek unaprijed predvidjeti s velikom preciznošću, što zajedno s netransparentnosti tržišta umjetninama pogoduje peračima.⁵⁹

⁵⁵ <https://www.dowjones.com/professional/risk/resources/risk-blog/hawala-risks>

⁵⁶ Teichmann, F. M. J., (2017), *Twelve methods of money laundering*, *Journal of Money Laundering Control*, Vol. 20 No. 2, str. 132

⁵⁷ Teichmann, F. M. J., (2017), *Ibid.*, str. 133

⁵⁸ Teichmann, F. M. J., (2017), *Ibid.*, str. 133

⁵⁹ Teichmann, F. M. J., (2017), *Ibid.*, str. 134

4.3 KRIJUMČARENJE MIGRANTA

Kako je uvodno istaknuto, pojam pranja novca nastao je u vrijeme djelovanja Al Caponea i njegove zločinačke organizacije. U kasnijim fazama razvoja aktivnosti, pranje novca je i dalje bilo povezano s djelovanjem veće organizacije i prekograničnim zločinačkim aktivnostima. Tako je i u samim začecima propisa koji se bave problematikom suzbijanja pranja novca, trgovina drogom uzeta kao predmetno kazneno djelo u svezi s kojim dolazi do pranja novca.

Proizvodnja, distribucija i prodaja droge je najčešća skupina kaznenih djela kojom se bavi zločinačka organizacija. Međutim, noviji trendovi u praksi pranja novca slučajeve nezakonitih aktivnosti pokazuju u radu zločinačkih organizacija koje se ne bave isključivo proizvodnjom i distribucijom droga kao glavnom aktivnosti, već dolazi do pojave organizacija koje se bave trgovinom ljudima, krijumčarenjem migranata i sl. Nadalje, takve organizacije postale su učestale i mnogobrojnije u kontekstu migrantske krize i svakog novog vala migranata koji dolaze do granica Europske unije. Specifičnosti takvih organizacijskih struktura su da one pružaju cijeli niz usluga u okviru rute kojom se odvija krijumčarenje, npr. organiziraju sklapanje lažnih brakova u okviru sofisticirane i razrađene taktike prevare kako bi omogućili nezakoniti prelazak državne granice, na prijevarnim osnovama.

Slučajevi krijumčarenja migranata su u porastu, ne samo na europskom kontinentu već i šire, a zbog različitih faktora, kao što je rat, nasilje i manjak mogućnosti zapošljavanja u državama podrijetla migranata. Upravo nada za sigurnošću i boljim životom vodi pojedince krijumčarima, koji ih doživljavaju kao izvor prihoda.⁶⁰ S obzirom na netransparentnost krijumčarenja kao kaznenog djela i dominantu upotrebu gotovine kod takvih aktivnosti, vrlo često u velikim iznosima koje ilegalni migranti plaćaju krijumčarima za cijeli put ili dio puta, teško je procijeniti koliki prihod godišnje krijumčari ostvare, ali prema dostupnim podacima takvi iznosi se kreću oko 10 milijardi USD godišnje.⁶¹

U Izvješću FATF-a iz ožujka 2022. godine o rizicima pranja novca i financiranja terorizma koji proizlaze iz krijumčarenja migranata (dalje u tekstu: *Izvješće FATF-a*), krijumčarenje migranata je definirano kao pribavljanje nezakonitog ulaska osobe u državu stranku čiji osoba nije državljanin ili u kojoj nema stalni boravak, radi zadržavanja – izravno ili neizravno – financijske ili druge materijalne koristi, pri čemu se nezakoniti ulazak odnosi na prijelaz granica bez udovoljavanja zahtjevima za zakonit ulazak u državu primateljicu.⁶²

Krijumčarenje migranata, odnosno protuzakonito ulaženje, boravak i kretanje u Republici Hrvatskoj, drugoj državi članici Europske unije ili potpisnici Šengenskog sporazuma, kako je inkriminirano u

⁶⁰ Report on Money Laundering and Terrorism Financing Risks Arising from Migrant Smuggling, (2022.), FATF, str. 10, <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/MethodsandTrends/Migrant-smuggling.html>

⁶¹ *Ibid.*, str. 4

⁶² *Ibid.*, str. 7

hrvatskom zakonodavstvu člankom 326. Kaznenog zakona⁶³, razlikuje se od kaznenog djela trgovanja ljudima u nekoliko aspekata. Ponajprije, kod krijumčarenja migranata postoji pristanak migranta za transport, dok kod žrtava trgovanja ljudima takav pristanak izostaje. Krijumčarenje završava dolaskom migranata u određenu destinaciju te je uvijek prekogranično, uključuje više od jedne države. Trgovanje ljudima ne mora nužno imati prekogranični element, te se ne sastoji od dolaska žrtve kaznenog djela na konačnu destinaciju već uključuje i daljnju eksploataciju žrtve, bilo seksualno ili na drugi način. Također, rute koje počinitelji takvih kaznenih djela koriste, kao i prihodi ostvareni opisanim nezakonitim aktivnostima mogu se u bitnome razlikovati. Ipak, javljaju se i sličnosti postupanja, ponajprije u kontekstu slučajeva kada je ista zločinačka organizacija uključena u trgovanje ljudima i krijumčarenje migranata.⁶⁴

Slučajevi pranja novca ostvarenog kao prihoda od krijumčarenja migranata razlikuju se. Tako krijumčari sami nastoje prikriti nezakonito podrijetlo sredstava ili isti cilj nastoje ostvariti putem drugih osoba, osobito ako je riječ o sofisticiranijim organizacijama uključenima u krijumčarenje. Razina sofisticiranosti djelovanja zločinačkog udruženja posljedično određuje i metode pranja novca koje će tim povodom biti upotrijebljene. Migranti plaćaju usluge krijumčara u gotovini, pri čemu iznosi naknada za krijumčare i usluge koje isti pružaju ovise o udaljenosti koja mora biti prijeđena, sigurnosti rute, poteškoćama prelaska granice, kao i razini bogatstva koje krijumčari pripisuju, odnosno smatraju da osobe koje ih angažiraju imaju. Prihodi koji su ostvareni od nezakonitih aktivnosti mogu biti uloženi u nekretnine, dobra velike vrijednosti, zakonite poslovne pothvate u državi podrijetla ili državi krajnje destinacije. Također, neki krijumčari izbjegavaju polagati prihode na taj način ostvarene na račune u banci te ih umjesto toga koriste za financiranje svakodnevnih životnih troškova, kao i kupovinu luksuznih dobara, financiranje ovisnosti o drogama, kockanju i sl.⁶⁵

Kada je riječ o prebacivanju novca nezakonitog podrijetla natrag u državu podrijetla ili drugu državu, krijumčari vrlo često upotrebljavaju već spomenuti *hawala* sustav, što dodatno otežava financijsko-obavještajnim jedinicama provedbu financijske analize i istrage.⁶⁶ Metoda upotrebe *hawala* sustava djeluje unutar mini marketa, restorana, dućana za prodaju elektroničke opreme i putničkih agencija koji su vlasništvu članova zločinačkih organizacija ili oni njima upravljaju. Prihodi se potom integriraju u financijskih sustav države upotrebom različitih tehnika, najčešće je riječ o metodama koje se zasnivaju na trgovini. Tako dolazi do pranja novca upotrebom različitih zakonitih poslovnih struktura, kroz maloprodaju i veleprodaju raznih dobara, preprodaju automobila, usluge financijskog posredovanja, putničke agencije i sl. Takva već uspostavljena, zakonita poslovanja mogu biti upotrijebljena kao potpora aktivnostima krijumčara na rutama koje koriste, ali i za pranje novca koji je krijumčarskih

⁶³ *Kazneni zakon (NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, 114/22)*

⁶⁴ *Ibid.*, str. 7

⁶⁵ *Ibid.*, str. 20

⁶⁶ *Ibid.*, str. 21

aktivnostima ostvaren. Međutim, nije uvijek u potpunosti razvidno do koje mjere su takve poslovne strukture sudionici krijumčarskih aktivnosti ili ih se upotrebljava bez njihova znanja.

Druge metode koje se često upotrebljavaju su klasične, već ustaljene metode pranja novca kojima se nastoji prikriti nezakoniti izvor prihoda ostvaren od suvremenih krijumčarskih aktivnosti. Tako dolazi do razbijanja velikih gotovinskih iznosa i polaganja iznosa manje vrijednosti u više navrata na bankovne račune, kako bi se izbjegla sumnja (engl. *smurfing*). U suvremeno doba sve veći broj država bilježi upotrebu virtualnih valuta kao sredstva plaćanja nezakonitih aktivnosti. Prognoze su da će njihova upotreba u opisane svrhe biti rasprostranjenija u budućnosti, kako dolazi do porasta postotka populacije koji je upoznat s fenomenom virtualnih valuta, te se istima koriste što u zakonite, što u nezakonite svrhe. Jedan od trendova koji je u Izvješću FATF-a posebno istaknut je praksa zločinačkih organizacija, čije aktivnosti uključuju krijumčarenje migranta, da se vezano uz aktivnosti pranja novca koji je ostvaren obrate trećim osobama, organizacijama koje se specijalizirano bave pranjem novca. To je najčešće praksa koju si samo visoko sofisticirane zločinačke organizacije mogu priuštiti. Riječ je o organizacijama koje se bave lepezom nezakonitih aktivnosti, pa tako osim krijumčarenja migranta njihovi članovi obavljaju aktivnosti trgovanja oružjem, ljudima, krijumčarenja alkohola i duhana, prodaje droga i sl.⁶⁷

Mali je broj slučajeva pranja novca vezan uz krijumčarenja migranata uistinu bio predmetom učinkovite istrage, a onda posljedično i sudske osude, zbog niza faktora. Ponajprije, probleme stvara neučinkovita međunarodna suradnja, potreba da se države fokusiraju na *follow the money* pristup i slaba suradnja domaćih tijela u čije djelokruge ulazi predmetna problematika.⁶⁸ Nadalje, ono što stvara probleme u sustavnom sprječavanju pranja novca, s obzirom da su nezakonite aktivnosti pranja novca i krijumčarenja migranta prekograničnog karaktera, jest činjenica da pojedine države ne određuju krijumčarenje migrantima kao aktivnost visokog rizika za pranje novca ili takve aktivnosti etiketiraju kao srednje rizične. Iako su prihodi koji su na taj način ostvareni manjeg iznosa od prihoda koji potječu od kaznenih djela pronevjere ili utaje poreza, ključno je razmotriti rizike pranja novca kod krijumčarenja, iz razloga što je krijumčarenje migranata često povezano s ljudskom patnjom, u određenim slučajevima i smrću migranata. Nastavno, vrlo je teško odrediti konkretan i precizan profil osobe krijumčara koji odgovara svim situacijama. Krijumčari su često državljani država preko čijih granica dolazi do krijumčarenja, neki dijele državljanstvo države migranta koji im plaća za pružene usluge. S obzirom na mogućnost zarade, krijumčarenje migranta postaje privlačno sve većem broju ljudi, različitim kriminalaca i oportunistima koji na taj način žele ostvariti financijsku ili drugu materijalnu korist. Neki od njih se bave krijumčarenjem na redovitoj bazi, dok ostali djeluju *ad hoc* ili kroz ograničeni vremenski period. Zbog otežane izrade jedinstvenog profila krijumčara, odnosno

⁶⁷ *Ibid.*, str. 25

⁶⁸ *Ibid.*, str. 23

detekcije istog kao počinitelja nezakonitih aktivnosti, otežana je posljedično i dubinska analiza stranke u odnosu na krijumčare, što stvara problematiku u provedbi ostalih mjera sprječavanja pranja novca.

4.4 VIRTUALNE VALUTE

U posljednjih nekoliko godina svjedočimo pojavi i sveprisutnijoj rasprostranjenosti virtualnih valuta, pojma koji je i danas značajnom dijelu populacije izrazito apstraktan. Manjak znanja o prirodi kriptovaluta, kao i funkcioniranju transakcija koje se izvršavaju, pridonosi netrpeljivosti koja je u začetima ovog fenomena postojala među bankama, koje su nerijetko na digitalne valute gledale kao na prijetnju svojem postojećem modelu poslovanja te iz toga razloga diskriminirale sve što je s njima povezano.⁶⁹ Dio populacije koji se od pojave prvih virtualnih valuta obrazovao o istima te prenamijenio postojeće ili pokrenuo novo poslovanje koje obuhvaća virtualne valute, danas ubire plodove svojih poslovnih planova, uživajući financijski (ne)uspjeh, a pojedini su na taj način postali i stručnjaci za pitanja vezana uz virtualne valute. Međutim, dio populacije je pojavu noviteta virtualnih valuta, koje u velikom dijelu svijeta ostaju izvan okvira zakonske regulacije, iskoristio za financiranje i distribuciju nezakonitog sadržaja, financiranje nezakonitih radnji, prikrivanje nezakonitog podrijetla sredstava i sl., uživajući pritom karakteristike transakcija koje se virtualnim valutama mogu izvršavati, a koje otežavaju detekciju nezakonitih aktivnosti.

Europska središnja banka (dalje u tekstu: **ECB**) 2012. godine je definirala virtualne valute kao digitalni prikaz vrijednosti, odnosno oblik nereguliranog digitalnog novca koji ne izdaje središnja banka, a može se koristiti kao alternativno sredstvo plaćanja.⁷⁰ ECB je također potanje definirala ključne karakteristike virtualnih valuta, u odnosu na elektronički novac, ističući kako su virtualne valute izmišljene, nemaju status zakonskog sredstva plaćanja (iako su prihvaćene unutar određene grupacije) te ih izdaje privatna nefinancijska institucija. Daljnje razlike očituju se u činjenici da ponuda virtualnog novca ovisi o ograničenjima izdavatelja, podložna je zakonskom, kreditnom, likvidnom i operativnom riziku te ne podliježe regulacijskom nadzoru.⁷¹

Specifičnosti virtualnih valuta otvaraju brojne mogućnosti, ali i nameću poteškoće u pogledu provedbe mjera prevencije pranja novca, kao i detekcije slučajeva pranja novca. Ono što virtualne valute čini privlačnima velikom broju korisnika je mogućnost izvršenja besplatnim i brzih transakcija, kao i nemogućnost blokiranja transakcije zbog ekonomskih ili političkih previranja. Također, njihova se vrijednost temelji na ponudi i potražnji.⁷² Takva dostupnost, brzina i anonimnost transakcija otvaraju

⁶⁹ Moslavac, B., (2016), *Bitcoin - nove perspektive kaznenog djela pranja novca*, str. 33

⁷⁰ Cindori, S., Slović, J., Pilipović, O., Marelja, O., Ahtik, M., Čulibrk, Ž., Dinić, J., Petrović, T., Kovač Klemar, T., Jurčec Crljen, M. (2020); *Ibid.*, str. 84

⁷¹ European Central Bank (2012), *Virtual Currency Schemas*, str. 16

⁷² Cindori, S., Slović, J., Pilipović, O., Marelja, O., Ahtik, M., Čulibrk, Ž., Dinić, J., Petrović, T., Kovač Klemar, T., Jurčec Crljen, M. (2020); *Ibid.*, str. 88

prostor za nezakonite radnje pranja novca. Anonimnost transakcija izuzetno otežava identifikaciju pojedinca, pri čemu pružatelji usluga često ne primjenjuju metode dubinske analize stranke, što korisnicima omogućava prikrivanje identiteta upotrebom lažnih isprava, avatara ili softvera koji povećava privatnost. Nemogućnost utvrđivanja identiteta stvarnog vlasnika podrazumijeva i nemogućnost procjene rizika, kao osnovne metode prevencije.⁷³ Nadalje, veliki problemi nastaju kada se uzme u obzir da kriminalizacijom pranja novca zakonodavci nastoje zaštititi financijske sustave svojih država, što je kod virtualnih valuta praktično nemoguće, s obzirom da iste nisu formalnopravno uređene niti jednim propisom, već egzistiraju kao sredstvo plaćanja na internetu, izvan okvira zakonodavne stege.⁷⁴

Negativne strane nedostatka regulacije virtualnog svijeta očituju se i u različitosti stavova koje nacionalni zakonodavci slijedom toga zauzimaju. Tako statusna pitanja virtualnih valuta pojedine države članice EU rješavaju definirajući ih kao proizvod, imovinu ili financijski instrument.⁷⁵ Takvi različiti stavovi otežavaju prekogranično pružanje usluga u vezi s kriptoinovinom. Također, s obzirom na činjenicu da je pranje novca vrlo često prekogranična aktivnost koja iziskuje suradnju nadležnih tijela više država, različitost stavova između država u pogledu regulacije transakcija virtualnim valutama pridonosi njihovoj upotrebi u nezakonite svrhe.

Ono što pridonosi suzbijanju zlorabe virtualnih valuta je ekstenzivna regulacija istih na što višim razinama, što je u recentnoj praksi učinjeno na razini EU, donošenjem prvih pravila za regulaciju tržišta virtualnih valuta na svijetu, Uredbe o tržištima kriptoinovine (engl. *Regulation on Markets in Crypto-assets*, dalje u tekstu: **Uredba**). Kako proizlazi iz obrazloženja Uredbe, novim pravnim uređenjem tržišta kriptoinovine nastoji se ostvariti nekoliko ciljeva, pa tako povećati pravnu sigurnost, stvaranjem pravnog okvira za svu kriptoinovinu koja nije obuhvaćena postojećim propisima o financijskim uslugama, kako bi se time omogućio daljnji razvoj tržišta kriptoinovine i inovacije na tom području. Nadalje, nastoji se osigurati odgovarajuća razina zaštite potrošača, ulagatelja i integriteta tržišta te osiguranje financijske stabilnosti, imajući u vidu kako kriptoinovina u svojim trenutnim razmjerima ne predstavlja prijetnju za financijski sustav EU, ali s obzirom na neprekidan razvoj iste nastoji se osigurati zaštita od budućih, potencijalnih rizika koji bi mogli nastati.⁷⁶ Naposljetku, stvaranjem općeg pravnog okvira za regulaciju kriptoinovine nastoji se spriječiti regulatorna rascjepkanost kao prijetnja tržišnom natjecanju na jedinstvenom tržištu EU.

⁷³ Cindori, S., Slović, J., Pilipović, O., Marelja, O., Ahtik, M., Čulibrk, Ž., Dinić, J., Petrović, T., Kovač Klemar, T., Jurčec Crljen, M. (2020); *Ibid.*, str. 92

⁷⁴ Moslavec, B., (2016), *Ibid.*, str. 1 i 7

⁷⁵ Cindori, S., Slović, J., Pilipović, O., Marelja, O., Ahtik, M., Čulibrk, Ž., Dinić, J., Petrović, T., Kovač Klemar, T., Jurčec Crljen, M. (2020); *Ibid.*, str. 91

⁷⁶ *Uredba (EU) 2023/1114 Europskog parlamenta i Vijeća od 31. svibnja 2023. o tržištima kriptoinovine i izmjeni uredaba (EU) br. 1093/2010 i (EU) br. 1095/2010 te direktiva 2013/36/EU i (EU) 2019/1937*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:32023R1114>

Uredba je prvi izvor prava Europske unije koji omogućuje praćenje transakcija virtualnih valuta. Sukladno novousvojenim pravilima, uvedena je praksa *passporting* koja omogućuje pružateljima usluga, koji su licencirani od strane nadležnih tijela države članice, da svoje usluge pružaju i u drugim državama članicama Europske unije bez potrebe za pribavljanjem dodatnih dozvola,⁷⁷ pri čemu pružatelje usluga povezanih s kriptovalutama definira kao svaku osobu čija je djelatnost ili poslovanje pružanje trećim stranama jedne ili više usluga povezanih s kriptovalutama na profesionalnoj osnovi.⁷⁸

Novom uredbom je i na transakcije kriptovaluta proširen *travel rule*, koji pružateljima usluga daje mogućnost detekcije sumnjivih transakcija, a posljedično i njihove prevencije. To je moguće s obzirom na činjenicu da će podatci o podrijetlu sredstava i primatelju morati biti učinjeni dostupnima te pohranjeni od strane izvršitelja i primatelja transakcije.⁷⁹ Takva pravila vrijede za sve pružatelje usluga i u odnosu na sve transakcije kriptovaluta, neovisno o vrijednosti transakcija. Pravila se također odnose na transakcije čija je vrijednost veća od 1.000,00 EUR, kada se izvršavaju iz novčanika privatnog korisnika (engl. *self-hosted wallet*) u odnosu na novčanik kojim upravlja pružatelj usluge (engl. *hosted wallet*). Pravila međutim ne vrijede za transakcije između privatnih osoba koje su izvršene bez posredovanja pružatelja usluge. Usvajanjem takvog akta na razini EU realizira se intencija europskog zakonodavca da se transakcije virtualnih valuta, kao i bankovne transakcije, uvijek mogu jednostavno pratiti te shodno tome sumnjive transakcije kao takve okarakterizirati i zaustaviti. Međutim, uzevši u obzir osnovne karakteristike virtualnih valuta i prednosti koje one nude, što ih čini privlačnom alternativom za izvršenje plaćanja, tek je za vidjeti kako će se u praksi anonimnost te brzina i dostupnost takvih transakcija nositi s novonastalim obvezama za pružatelje usluga.

Novousvojena pravila na razini EU predstavljaju najsveobuhvatniju regulaciju virtualnih valuta na svijetu, a vrijeme će pokazati hoće li i ostatak svijeta, ponajprije Sjedinjene Američke Države, koje su u posljednjih nekoliko godina suočene sa svjetski poznatim skandalima vezano uz pronevjere, pranje novca i druge ilegalne radnje u sferi virtualnih valuta. Jedan od istaknutiji primjera je *Silk Road*, online crno tržište aktivno od 2011. do 2013. godine, koje ostaje zapamćeno kao prvo moderno tzv. *darknet* tržište. Cjelokupni slučaj značajan je iz perspektive razmatranja pravne regulacije virtualnih valuta jer je upravo *Silk Road* prvo međunarodno tržište na kojem je kriptovaluta, konkretno bitcoin, korištena kao sredstvo razmjene. Na stranici se trgovalo mnoštvom stvari, primarno ilegalnim drogama, a sve transakcije bile su izvršavane anonimno bitcoinom. Ross Ulbricht, čiji identitet kao osnivača *Silk Road*-a je postao poznat FBI-u 2013. godine, djelovao je pod pseudonimom *Dead Pirate Roberts (DPR)* te je

⁷⁷ <https://www.acfcs.org/eu-passes-landmark-crypto-regulation#:~:text=%E2%80%9CThe%20EU%20travel%20rule%20will,crypto%20assets%20in%20the%20world>.

⁷⁸ čl. 3. Uredba (EU) 2023/1114 Europskog parlamenta i Vijeća od 31. svibnja 2023. o tržištima kriptovalutama i izmjeni uredaba (EU) br. 1093/2010 i (EU) br. 1095/2010 te direktiva 2013/36/EU i (EU) 2019/1937

⁷⁹ *Ibid.*

tijekom razdoblja poslovanja na navedenom tržištu, omogućio kako sebi tako i drugim trgovcima na *Silk Road*-u, značajne prihode, s obzirom da trgovanjem na stranici ostvaren promet u iznosu od oko 200 mil. dolara. Unatoč negativnim konotacijama kojima je bitcoin, kao i ostale virtualne valute, nakon razotkrivanja i posljedičnog gašenja stranice *Silk Road* bio izložen, sa sigurnošću se može tvrditi kako je stranica bila plodno tlo za ispitivanje upotrebe kriptovaluta kao sredstva plaćanja u stvarnom svijetu.⁸⁰

Osim *Silk Road*-a, primjer iz recentnije prošlosti je FTX skandal iz studenog 2022. godine. Do nedavno, FTX je bilo treće najveće tržište kriptovaluta, gdje investitori mogu trgovati bitcoinom, dogecoinom i drugim kriptovalutama, a FTX je imao i svoj token, FTT.⁸¹ Osnovano u Hong Kongu, od strane Sam Bankman-Frieda, čije je sjedište kasnije uspostavljeno na Bahamima, FTX je proglasio bankrot 11. studenog 2022. godine, a u prosincu dolazi do uhićenja njegovog osnivača i direktora kojeg terete za financijsku prijevartu, pranje novca i dr., s obzirom na optužbe da je sredstva investitora koristio za potrebe financiranja zajmova svoje partnerske tvrtke Alameda Research. Kolaps FTX je ukazao još jednom na nedostatak pravne regulative u odnosu na tržišta virtualnih valuta, ponajviše u odnosu na nedostatak zaštite koju uživaju investitori.⁸²

Ono što je razumno za pretpostaviti je da će Uredba, s obzirom da uvodi stroga pravila u vezi virtualnih valuta za najveće unutarnje tržište na svijetu, svakako utjecati na razvoj regulative u drugim državama, ponajprije državama s manjkom iskustva u borbi protiv financijskog kriminaliteta.⁸³

5. ZAKLJUČAK

S obzirom na prethodno izloženi prikaz klasičnih i suvremenih metoda pranja novca, njihovu pojavu u kontekstu suvremenih globalnih aktivnosti te poteškoće s kojima se finansijsko-obavještajne jedinice, i vlast općenito, suočavaju u nastojanju sprječavanja pranja novca, za zaključiti je kako suzbijanje pranja novca i borba u smislu detekcije novih metoda i načina pranja novca je sveprisutni izazov s kojim se iznova susrećemo svaki puta kada se pojavi novi način, odnosno metoda pranja novca. Aktivnost FATF-a, nacionalnih vlasti, ali i međunarodna suradnja, ključne su u uspostavi učinkovitog sustava sprječavanja pranja novca, i posljedično sankcioniranja takvih aktivnosti, no vrlo je teško zamisliti sustavni prikaz svih tipologija pranja novca koje postoje, i koje bi se s vremenom mogle razviti, upravo iz razloga što se novi načini i metode prikrivanja nezakonitog podrijetla sredstava javljaju kako dolazi do pojave novih tehnologija i drugih mogućnosti koje se potom upotrebljavaju u te svrhe.

⁸⁰ <https://www.bitstamp.net/learn/crypto-101/what-is-the-silk-road-marketplace/>

⁸¹ <https://www.washingtonpost.com/business/2022/12/13/sam-bankman-fried-ftx-collapse-explained/>

⁸² <https://www.cnbc.com/2022/12/19/three-ways-the-ftx-disaster-will-reshape-crypto.html>

⁸³ <https://www.acfcs.org/eu-passes-landmark-crypto-regulation#:~:text=%E2%80%9CThe%20EU%20travel%20rule%20will,crypto%20assets%20in%20the%20world>

LITERATURA

Knjige i stručni članci:

1. Beare, M. E., (2012), *Mafia Myths and Mythologies*, Encyclopedia of Transnational Crime and Justice, SAGE Publications, Incorporated, ProQuest Ebook Central.
2. Cindori, S., (2010), *Sustav sprječavanja pranja novca*, *Narodne novine*, Zagreb.
3. Cindori, S., Slović, J., Pilipović, O., Marelja, O., Ahtik, M., Čulibrk, Ž., Dinić, J., Petrović, T., Kovač Klemar, T., Jurčec Crljen, M. (2020), *Sustav sprječavanja pranja novca - Nove prijetnje globalnoj sigurnosti*; Libertin naklada, Zagreb.
4. Kochan, N., (2005), *The Washing Machine: Money, Crime & Terror in the Offshore System*, Gerald Duckworth & Co Ltd., London.
5. Mathers, C., (2004), *Crime School: Money Laundering: True Crime Meets the World of Business and Finance*, Key Porter Books Limited, Toronto, Ontario.
6. Mihaljević, D. (2012), *Položaj i uloga offshore financijskih centara u financijskoj globalizaciji*, *Ekonomski misao i praksa*, No. 2., Zagreb.
7. Moslavec B., (2016), *Bitcoin - nove perspektive kaznenog djela pranja novca*, *Hrvatska pravna revija*, Zagreb.
8. Teichmann, F. M. J., (2017), *Twelve methods of money laundering*, *Journal of Money Laundering Control*, Vol. 20 No. 2.

Internet izvori:

1. <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Methodsandtrends/Trade-basedmoneylaundering.html>
2. https://www.raverus.hr/Blog/eSPNIFT_Povijest
3. <https://www.nacional.hr/pocetak-prohibicije-u-americi-najbizarniji-americki-zakonski-promasaj-na-kojem-su-gangsteri-zaradili-milijune/>
4. <https://www.linkedin.com/pulse/money-laundering-from-al-capone-wall-street-mahmoud-mansour/>
5. <https://www.history.com/topics/crime/the-war-on-drugs>
6. <https://atton-consulting.com/en/offshore-zones-current-trends>
7. Godišnje izvješće o radu Ureda za 2020. godinu, Ured za sprječavanje pranja novca, Ministarstvo financija, <https://mfingov.hr/UserDocsImages/dokumenti/o-ministarstvu/ustrojstvo/Godisnje%20izvjesce%20o%20radu%20Ureda%20za%202020.%20godinu.pdf>
8. <https://www.nacional.hr/hnb-je-nadzor-u-zabi-pokrenuo-tek-nakon-upozorenja-iz-sad-a-italije/>
9. <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/koja-je-bila-uloga-ministarstva-financija-u-precenju-najvece-pljacke-u-povijesti-u-hrvatske---739573.html>
10. <https://www.poslovni.hr/hrvatska/zarada-na-turistima-i-provizije-vece-od-10-posto-odlaze-u-povijest-dolazi-li-propast-mjenjavnica-4348153>
11. <https://www.imf.org/external/pubs/nft/op/222/index.htm>
12. <https://www.thebalancemoney.com/what-is-hawala-5197853>
13. <https://www.u4.no/publications/hawala-remittance-system-and-money-laundering>
14. <https://www.dowjones.com/professional/risk/blog/hawala-risks/>
15. Report on Money Laundering and Terrorism Financing Risks Arising from Migrant Smuggling, (2022.), FATF, <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Methodsandtrends/Migrant-smuggling.html>

16. <https://www.acfcs.org/eu-passes-landmark-crypto-regulation#:~:text=%E2%80%9CThe%20EU%20travel%20rule%20will,crypto%20assets%20in%20the%20world.>
17. <https://www.cnbc.com/2022/12/19/three-ways-the-ftx-disaster-will-reshape-crypto.html>
18. <https://www.washingtonpost.com/business/2022/12/13/sam-bankman-fried-ftx-collapse-explained/>
19. <https://www.bitstamp.net/learn/crypto-101/what-is-the-silk-road-marketplace/>

Pravni propisi:

1. Kazneni zakon (NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, 114/22)
2. Odluka o postupku otvaranja i vođenja deviznih računa i deviznih štednih uloga rezidenata u banci (NN 111/2003)
3. Odluka o uvjetima i načinu otvaranja i vođenja računa nerezidenata u banci (NN 124/2006)
4. Stečajni zakon (NN 71/15, 104/17, 36/22)
5. Uredba (EU) 2023/1114 Europskog parlamenta i Vijeća od 31. svibnja 2023. o tržištima kriptovalue i izmjeni uredaba (EU) br. 1093/2010 i (EU) br. 1095/2010 te direktiva 2013/36/EU i (EU) 2019/1937
6. Zakon o sprječavanju pranja novca i financiranja terorizma (NN 108/17, 39/19, 151/22)
7. Zakon o trgovačkim društvima (NN 111/93, 34/99, 121/99, 52/00, 118/03, 107/07, 146/08, 137/09, 125/11, 152/11, 111/12, 68/13, 110/15, 40/19, 34/22, 114/22, 18/23)

Izjava o izvornosti

Ja, LUCIJA JELUŠIĆ pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Lucija Jelušić, v.r.